

**RETRAGEREA
CELOT CINCI MII**

RĂȘBOIUL MEXICULUI

DE

PRINȚUL GEORGE BIBESCU

BUCURESCI

TIPOGRAFIA CURȚEI REGALE, PROPR. F. GÖBL FII

12, PASSAGIUL ROMÂN, 12.

1885.

RETRAGEREA CELOR CINCI MII

RĂȘBOIUL MEXICULUI

DE

PRINȚUL GEORGE BIBESCU

BUCURESCI
TIPOGRAFIA CURȚEI REGALE, PROPR. F. GÖBL FII
12, PASSAGIUL ROMÂN, 12.
1885.

RETRAGEREA CELOR CINCI MII

DIN

MEXIC 1862.

Șase ani ¹⁾ se vor împlini în curând, de când Fran-
cia fu încurcată în cestiunea mexicană, la aprópe
trei mii de leghe preste mări, și încă pînă acum nici
o povestire nu a înfăcișat fasa cea mai mișcătoare
póte a acestuí resboiú, expedițiunea dirigeată în
1862 de către generalul de Lorencez. Este de re-
gretat că o pană mai cu autoritate de cât a nóstră
nu a făcut cunoscut mai de mult evenimentele unei
campanii destinată a inavuți cu o pagine gloriósă
analele militare ale Franciei. Póte că dînsa ar fi
oprit pe mulți de a aprecia reú evenimentul de că-
petenie al acestei expedițiuni: primul atac al Pueblei,
din 5 maiú 1862. Póte iarășí că, d. conte de Ké-
ratry, care a publicat în diferite Reviste articoli re-
marcabili din mai multe privințe, inițiat mai bine
despre tóte peripețiile acestei drame, ar fi renun-

¹⁾ Acéstă operă a fost publicată pentru întéia órá la 1868 în limba francesă.

ciat la imputările ce a cređut că trebuie să le adreseze comenduirii.

D. de Kératry aduce o sinceră închinăciune, «eroismului a o mână de ómenii» comandați de către generalul de Lorencez; cu tóte acestea, dupe d-sa, «Comenduirea n'a ținut sémă de marile principie «ale resboiului. Trebuia să 'și lumineze mersul «pînă a nu fi venit în bătaia Pueblei, unde dînsul «credea 'că a să intre ca într'o cetate amică și care «'l întimpină cu focuri răpăind».

Vom respunde d-lui de Kératry prin fapte, la cari am fost martur, ca soldat al colónei din 5 maii, și pe cari le supunem la nepărtinirea lectorilor.

Colóna francesă se arată (desbucă) la 5 maii pe câmpia Pueblei în bună orônduială. Ea stă să resufle o oră și jumătate în vederea, dar nu și în bătaia tunurilor orașului și forturilor. Dupe ce micul escadron de cavaleriă presinte făcu o recunóscere, ea se gătesce de luptă; înaintéză spre fortul Guadalupei, ca să forțeze pe inamic a'și demasca intențiunile, pe cari diplomația le proclamă pacinice; ea 'și pune artileria în luptă, care duréză o oră și jumătate și se răpede să iea fortul cu peptul. Acolo colóna fu «primită» într'adevăr, dupe cum era și în natura lucrurilor, «cu focuri răpăind», cari începură de cum francesii veniră în bătaia armelor mexicane.

Nu este de tăgăduit că Generalul, înșelat prin vorbe amăgitóre, comptase mai mult că va intra ca

triumfător în Puebla, de cât printr'o luptă înverșunată; însă nu nesocotise el principiile resboiului, și pînă la proba contrariă, fiind tot la înduoială despre bunele intențiuni ale Mexicanilor, se pregătise pentru orî-ce întîmplare, potrivit cu mijlócele și cu timpul de care putea dispune.

Eram cincî miî în contra unei națiuni întregi! De ce óre am căuta airea causa unei înfrângerî ineviabile, dar de sigur gloriósă?

Fiind că atinserăm acéstă pagine a campaniei din 1862, vom căuta să-î limpeđim tóte amănuntele cu o lumină ce 'și va trage forța și interesul din adevér. Aceia carî se întrébă încă: pentru ce colóna lui Lorenz n'a atacat, la 5 maiú, orașul în loc de a ataca fortul; pentru ce nu 'și a reînceput atacul a doua đî; pentru ce n'a luat pe dupe Puebla spre a merge asupra Mexicului? vor găsi, sperăm, răspunsul în simpla povestire ce va urma.

I.

La 4 maiú 1862, orî-ce semn de viață părea că încetase în satul Amozoc, ce este situat la patru-spre-đece kilometri de Puebla. Stradele erau pustii și casele închise. Din când în când se auđia lătratul cainor în depártare, saú că se mai vedeau trecênd unî locuitori întárđiați, grăbindu-se a 'și duce vitele acasă. Pe la capul satului o populațiune nomadă de indiani își rădica corturile și apuca preste câmpî

calea Pueblei. Bărbați și femei încărcăți ca vitele de muncă, cu spetele încovoiate sub greutatea sarcinei, se depărtau în treapăd, fără a se împedica saū a 'și întórce capul.

Causa era că, cât de departe zăriseră pantalonul roșu și văduseră lucind armele soldaților noștri, locuitorii și indienii, coprinsi de spaimă, se ascunseră saū o tulise d'a fuga.¹⁾ La trei ore dupe ameađi cinci mii de francesi defiléză în tăcere prin mijlocul stradelor nisipoșe ale Amozocului. Potrivit cu sosirea lor, trupele se conduc pe la locurile de bivuac, în vreme ce Generalul, stat-majorul seū, și serviciile armatei, se așeađă în centrul satului.

Acest *Pueblo* are ceva original care este propriu al seū; o *barranquita* (rîpă mică) îi apără intrarea, o înălțime stâncosă și povârnită o domină în partea despre sud; un șir des de aloes și de cactus îi forméză, pe la câte patru fețele, o întăritură neprecurmată, și nișce prăjini de trei saū patru metri, cu ghimpī pe delături, servă locuitorilor drept garduri naturale. Cât pentru case, le cunósce cineva pe tóte daca cunósce caracterul și dispozițiunea a uneia singură. Sunt prea pucin rădicate de la nivelul stradei și fără vre-un cat d'asupra; odăile își primesc lumina din tinde, cari daū în interiorul curților și cari sunt destinate a ține recóre pe cele mai mari călduri;

¹⁾ Terórea ce o inspirase Mexicanilor apropierea Francesilor se datorea fabulelor absurde inventate de către inamicii noștri, cum că soldađi noștri sevírșeaū cruđimi asupra vrăjmașilor.

acoperișurile sunt dispuse ca nișce terațe și organizate spre apărare. În țara acésta, în care resboiul civil este în permanență, fie-ce casă e transformată, de la primele descărcături de pușcă, în cetățuiă, și fie-ce terață, din vreme încongiurată de un zid făcut din bolovanî colțuroși, — une-orî chiar deschis pe la cele patru unghiuri, ca să priméscă una saũ duoă bucăți de artilerie, — devine o redută vrednică de temut. Ast-fel ni se înfăcișează satul Amozoc, care altminterî privindu-l îți arată miseria și te lasă să ghicești că armata mexicană, trecênd prin acest sat, l'a jăfuit de tot.

Convoiul nostru ne urméză de aprópe; iată-l că și apare în mijlocul vârtejului de pulbere ce'l rădică trăgătorii număróselor sale trăsuri.

El apare (desbucă) pe piață, iar cele duoă-sute șase-deci de trăsuri ce 'l compun vin una dupe alta de se aședă la liniă, cu regularitatea unei baterii.

Maî bine de trei părți dintr'însele sunt care mari mexicane, cari duc de la trei-deci la patru-deci chintale. La fie-care dintr'însele sunt înhămați câte duoîspre-dece catări țepeni, pe cari un *arriero* (conducător), adesea un copil, îi dirige prin vâgășe și strade încolăcite cu o îndemânare neexprimabilă. Să nu se mire nimenî vedênd că duoă bataliône sunt puse spre paza convoiului nostru; el duce cafeaua și pâinea soldatului pe maî mult de trei-deci țile.

La deuce ore sunt toți adunați în bivuac. Arrieroșii deshama, își aședă hamurile pe oiștele trăsuri.

relor, apoi încălecând pe o *caponera* (catârcă albă, cu un clopot în frunte) apucă drumul la adăpat, urmați de toți cei-l'alți catări lăsați sloboși. În timpul acesta, femeele rămase lângă trăsură aprind focul, pun pe masă *la tortilla* (un fel de pesmet de porumb puciu cam prăjit la tavă), și fac o mâncare de *frijoles* (fasole roșie).

Puciu câte puciu mișcarea încetază, se face liniște; pasul catârilor și sgomotul clopotelor se pierde în depărtare, și nu se mai aude de cât râsetele de bucurie ale soldaților noștri, a căror isbucnire respândesce în tabără o vie rază de veselie și de nepăsare.

În timpul acesta, într-o casă sărac mobilată, situată la unul din colțurile pieței, mai mulți oficiali lucrează, aplecați pe o chartă. Era generalul de Lorencez și consiliul său de rebel întocmind planul de atac al Pueblei. În tabără, nepăsarea; aci, preocupările și responsabilitatea comendurii. În sânul acestui consiliu se desbătea în acest moment sârta de aduoași. Generalul de Lorencez făcea să reiese de câtă importanță este fortul Guadalupei, care domină Puebla la nord și ce avantaje ne ar asigura posedarea ei. El opina cu stăruință că era necesar a se încerca un asalt îndrăzneț, singurul în stare de a ne asigura victoria și fără a ne compromite în cas de neisbândă; a se surprinde óre-cum inamicul prin acea iuțeală francesă, așa de grozavă în avântul ei, fără a 'i lăsa timpul să ne numere. Chiar de ne

ar cunoaște numărul tot l'ar crede de ștece ori mai mare, din minutul ce ne ar vedea faciă în faciă.

Ș'apoi, ce se putea oare încerca cu cincî miî de ómenî și cu șase-spre-ștece guri de foc? O lovire îndrăzneată și nimic mai mult. Despre o impresurare nu era nici vorbă. Trupe și material, lipsea totul pentru o operațiune de acéstă natură, și chiar de nu ne ar fi lipsit nimic, încă timpul ploios, sosind mai 'nainte de epoca când își face stricăciunile lui anuale, amenința a ne reduce. în scurt termen, la inacțiune și la fómete.

Fără a merge așa departe, se punea întrebarea daca numărul restrîns al bataliónelor disponibile, osebit de trupele lăsate spre paza convoiului, autorisa o recunóscere temeinică sub focul cetății? Nu ; o asemenea recunóscere, dupe forma generală a terenului, trăgea dupe sine inevitabil o acțiune seriósă și nedecisivă ; se risca perderea aci a unei părți din ómenî și arătarea unei hesitațiuni în facia inamicului, care n'ar fi lipsit de a 'i rădica moralul. Osebit de acésta, căta a se gândi că slabul corp expediționar era separat de patria mumă, prin mai bine de duaă miî leghe, și că, la așa distanță, a ocroti viața soldaților, pe carî ar fi cu neputință a-i înlocui, devenea nu numai o cestiune de prudentă, dar încă o cestiune de imperiósă necesitate. Consiliul recunoscu, în unanimitate, că succesul depindea numai și numai de îndrăsneala și iuțeala cu care s'ar ataca Guadalupa. Se hotărî dar că a duaă și, 5 maiü, bri-

gada francesă să soséscă dinaintea Pueblei și să dea asalt fortului.

Dupe consiliul de resboiă urmă cina de séra ; dupe discuțiunea seriósă, vorbe de glumă ; dupe închipuirea câmpului de bătaia, tabloul Pueblei luat fără a da un singur foc. De ce ne am mira de asemenea desnodămênt ? N'auđisem noi óre afirmându-se neîncetat împregiurul nostru, «că Francesii aú să fie primiți ca liberatori, în mijlocul ovațiunilor, florilor, transportului de bucuria, al unui oraș care căta să-și sfărame lanțurile ca să alerge spre dînșii !»

Inoptase și tot mai steteam la vorbă despre subiectul ce era la ordinea ȃilei, când se anunciá un inginer mexican, care se credea că cunosce țara și cu deosebire Guadalupa. Generalul îl primi, îl puse să ședă în mijlocul nostru și-l întrebă pe larg despre tot ce putea interesa atacul de a duoa ȃi. Inginerul dá informațiile cele mai asigurátore ; dupe cum spunea el, pētrunderea în ocolul Guadalupei nu presintă nici o piedicá în stare de a opri avêntul coloanelor franceze ;— șanțurile sunt astupate în parte ; întărirea, dupe dînsul, ofere prea slabe garanții de soliditate, pentru ca să pótă fi în stare a opune o resistență eficace ;— cât pentru vrăjmaș, acestuia nu-í face onórea nici măcar de a admite că s'ar putea apēra el alt-fel de cât «pentru formă». Generalul plin de satisfacție se întorče către noi și ȃice concediându-ne : « Pe mâine, domnilor, în Guadalupa.»

Fie-care se grăbesce a profita de libertatea ce o are spre a se isola și a se reculege. Cât de mare trebuință nu simte omul de a se afla singur în nóptea care procede lupta! În aceste câte-va ore, ce te despart de câmpul de bătaia, cât de mare plăcere găsește cugetarea a se perde în amintirile trecutului! Ai, din întimplare, lângă tine un camarad? Isvorul destăinuirilor devine nesfârșit; te dai în vorbă despre viitorul ce aștepți, despre gloria ce o visezi, despre mórtea care póte și ea să te isbescă. Atunci îți trece pe dinaintea ochilor cortegiul acelora pe cari îi ai mai la inimă, și le lași ceva care ar trebui să le aducă o ultimă suvenire.

În séra aceea, într'o casă lipită de a Generalului, Capul de stat-major al nostru, cu duoii dintre noi, ocupam trei paturi într'o cameră. Dupe ce multă vreme ne ținuse afară strălucirea unui cer necomparabil, intraserăm în năuntru, prea hotărâți a lăsa de o parte visurile nóstre și a dormi. Ne ținusem obicinuïta nópte-bună, fie-care din noi își făcea datoria de a 'și executa programa, și începea a ațipi, când vecinul meu, rupând d'odată tăcerea: «Cu voia dumitale, colonelul meu, ținse el, a să ne odihnim mâine la Episcopul din Puebla; am presimțirea că trebie să dormă cineva bine acolo». — «Așa să fie și nópte-bună», respuse scurt colonelul și reintră totul în tăcere. Câte-va minute mai pe urmă ne urmăream fie-care în vis cugetările cu care adormisem. Da, iată-ne întorși cu câte-va luni înapoi; în ținua de

pornire, de adio Franciei! «La revedere, în curând», ne dăc amicii noștri; «în șase luni a să ne fiți iarăși ai noștri. Fericiți privilegiați, a să faceți o frumoasă călătorie, *cu bățul în mână...*»

Plecăm! Unde óre ne conduce *le Forfait* pe care suntem imbarcați? La Madera.—Incântătoare visiune! cum ne apărea, acum trei luni, frumoasa posesiune portugeză, cu tótă atracția unei clime minunată și a unei vegetații splendide! De o parte cu spatele în munții Albaștri, de cea-l'altă scăldat de mare, orașul are vederea spre Occident. In acéstă natură privilegiată care servă drept refugiū suferinței, totul deschide inima, pîna și facia cea tristă ce o respândesce maladia în giurul seū, pîna și privirea hamalilor slăbănogiți, purtând bolnavul în hamacul seū, saū a boilor trăgênd greul palanquin.

Iată însă tropical! Salutare acesteī nuoi zone, cerului și mai albastru, noptilor mai transparente, atmosferei mai arđătoare, fructelor mai gustóse de cât acelea din părțile nóstre. Salutare Antilelor, Jamaicei, radei de la Kingston, malurilor lui în crestături și guirlande, formate de locuințe rose și albe, pe cari le încadréază o mulțime de cocotieri; salutare chiar orașului, reputat pe drept cuvênt pentru căldura lui năbușitoare, pentru sgomotul și pulberea lui, netolerabili.

Vine apoi la rînd Vera-Cruz. El ni se ivesce în mijlocul aburilor transparenți ai unui sfêrșit de dî, din cele mai frumoșe ce se póte visa sub tropice.

Iată'i rada trasă de o linie circulară de stânci în facia apeî; fortul sântului-Ioan din Ulloa, care stă în picior, la mijloc, ca o sentinelă înaintată; la spate'i oraşul cu clopotniţele lui scânteinde; iar în fund, dominând preste acéstă panoramă, zăpeşile Orizabei, luminate încă de ultimele focuri ale sórelui apuind. Câte făgăduiri în calmul seducător al Vera-Cruzei! la uscat însă ce decepţiune! Locuitorii în atitudine vrăjmăşescă, aliaţii Franciei în desghinare, corpul expediţionar ameninţat de a fi redus la singurele aprovisionamente ale flotei şi în pericol de a nu putea părăsi pământurile calde din cauza lipsei mijlócelor de transport; în fine, pe d'asupra acestor amărăciuni şi grijî, frigurile galbene, cari aũ pus deja giulgiul pe Vera-Cruz.

Ce ne pasă noă! cu credinţă în norocul Franciei ne urmăm înainte mersul; trecem de Pământurile-Calde, dăm de primele înălţimi. Strălucind de verdéţă şi de flori, ele sunt limita care curmă imaginea suferinţei ce o lăsăm dupe noi, şi revelarea vieţii care ne deschide un orizont necunoscut.

În sînul acestei naturi nooi, însuşi sórele se umanisează, spre a nu aduce nici o turburare armoniei unui tablou atât de minunat. Sunt apoi Țerele-Temperate: alt caracter de vegetaţie, alte nuanţe în lumină.

Curênd, escaladând munţii Cumbres ¹⁾ sub tunul

¹⁾ În ȝiua victoriósă de la Cumbres, la 28 aprilie 1862, trei bataliõne

inamicului, a să ducem colorile Franciei la mai bine de două mii metri d'asupra nivelului mării. In fine, adjungem într'o ți la Amozoc; saũ, ce ȃic, iatã-ne în Puebla! Acéstã a duoa capitalã a Mexicului, pe drept cuvânt mãndrã de curiõsele ei monumente, de arborii seculari din *paseo* (loc de plimbare), de catedrala sa, cap-d'operã de arhitecturã, și pe d'asupra totora, de grația nesfãrșitã a femeelor mexicane; Puebla Angerilor (de los Angeles) ne-a deschis porțile!— Credem cã asistãm la un triumf! Nu vedem õre pe alcadul venind sã predea Generalului chieile cetãții; pe cler eșind sã'l întimpine la intrarea catedralei; preste tot, în trecerea nõstrã, flori împletite cu corõne; nu se anuncie onõrea în bãtaia tobelor!...

Nu, de astã-datã este *diana*, adicã deșeptarea! Intr'acest viș, care coprinde în brace-ı trecutul și viitorul, am revẽđut totul, ne-am gãndit la tõte, da, la tõte, afarã de aceea ce trebuia sã se întimple.

II.

De pe acum chiar colõnele nõstre se grãmãdesc : se vẽd vẽnãtorii din Africa ducẽndu-se înainte spre a lumina mersul; artileria și reserva ei grãbindu-se a eși din stradele strĩmte pe carĩ le țin astupate, mai departe bataliõnele ce aũ rẽmas înapoi trecẽnd spre

franceze, în luptã cu șase—șapte mii de õmeni din trupele mexicane, aũ urcat în trei ore, sub un foc strașnic o înãlțime de șase sute metri, pe un parcurs de trei-deci și opt cotituri, avẽnd o desvoltare de șapte kilometri și jumõtate.

a merge să se împreune cu cele din cap; de toate părțile, oficiarii călări alergând să ducă ordine. Mișcările se execută cam în tăcere, în sînul aceleï reversări a dimineței care, nefiind încă ȃiuă, nu mai este nici nópte, și care dă un aspect de tot fantastic trupelor nóstre. Veđi că și străbate printr'însele ca un fior de bun augur, de care ele umple aerul.

Se luminéază de ȃiuă. Generalul apare. Trece pe dinaintea șirurilor și nu 'și póte stăpâni un zîmbet de satisfacție observând în ținuta fie-căruia un aer ca de sərbătóre. Dar timpul înaintéază; mai sunt încă patru leghe de străbătut, trebuie să ne grăbim. De aceea, iată și semnalul de a pleca la drum, și colóna pusă în mișcare.

Sunt nouă ore când cei cincî miï francesi desbucă, la 5 maiü, pe câmpia unde se înalță Puebla. Preste pucin se zăresc clopotnițele catedralei; însă orașul, în mijlocul grădinelor de care este încongiurat, apare numai ca o grămadă confusă. La distanța în care ne aflăm, cadrul în care 'l vedem este format, în fund, de înălțimile Istaxuahului și Popocatepetului, cari închid valea Pueblei în partea despre Mexico; în stînga, de muntele Tepozușil, în pólele căruia e tras drumul ce 'l urmăm noi; în drépta, de fortul Guadalupei. Pe câmpie totul e în linișce. Continuăm mersul. Cu toate acestea, nu întărđiază a se arăta, la drépta nóstră, un șir de trăgători inamici și a deschide focul; totuși, respinși de către vênătoriï noștri pedestri, ei se retrag încet și în cele din urmă dispar pe dupe

un povârniș cu arbori, care lĂgă Guadalupa de Puebla. Generalul comandă resuflarea și facerea cafelei în vreme ce capul stat-majorului seĂ, colonelul ValazĂ, execută o recunĂșcere cu escadronul de vĂnĂtori din Africa, în direcțiunea Rementeriei. Scopul seĂ este sĂ studieze terenul care conduce la Guadalupa și sĂ judece, pre cĂt ar fi cu putințĂ, pozițiunea exactă a fortului.

Guadalupa stĂ pe vĂrful unei Ănălțimi fĂrte pronunciate, care se desfĂșurĂ Ănaintea nĂstrĂ în spre drĂpta, ascunđĂndu-ne cu dese vĂrșire San-Loretto, alt fort situat la extremitatea opusĂ a aceleiașĂ Ănălțimi de teren. La distanțĂ de aprĂpe o mie de metri de Guadalupa, Loretto dominĂ și el, de și mult mai pucin, nordul Pueblei. Spre a putea aborda San-Loretto, care ne este cu dese vĂrșire nevĂđut, catĂ a se trece povĂrnișuri mai dulci de cĂt ale Guadalupei, ĂnsĂ pe sub focuri și mai strajnice. Ca sĂ-l atacĂm ne ar trebui o mișcare fĂrte largĂ, care, osebbit de acĂsta, ar expune mai mult timp trupele la focul Guadalupei și ne ar ține depĂrtați de convoiĂ, impregiurul cĂruia, atĂt importanțĂ lui, cĂt și slabul nostru efectiv, ne constrĂnge sĂ ne ținem rezervele. Ori-și-cum, Guadalupa comandĂ Puebla. PoseđĂnd acest fort, acĂsta va trebui neapĂrat sĂ tragĂ dupe sine predarea orașului; este dar chieia pozițiunii, adicĂ adevĂratul punct de atac, ales de altmintrea de cĂtre Generalul ĂncĂ de cu sĂrĂ. Spre a adjunge acolo trebuie sĂ trecem cu o parte din fĂrte

preste o rîpă adîncă, ¹⁾ accesibilă infanteriei, dar necesitînd ore-care lucrare pentru trecerea artileriei. Geniul se pune rîpede la lucru, și în timp de o oră, face să pótă trece trăsurile preste povârniș.

Totuși Generalul, cîtînd cu privirea spre oraș părea că ascéptă efectul acelor promisiuni de atâtea ori repetate din ziua cînd a debarcat. În van caută el în acéastă câmpie, care a devenit de odată tăcută, «*entusiasmul Pueblei antițuariste,*» cei «*dece miș de ómenî ai lui Marquez,*» cari ar fi trebuit să se afle aci, d'odată cu dînsul; și acel «*mare partit al interveniriș,*» care de trei luni i se anuncia, în fiecare țî, pe aduoa țî.

În câmpie nimic, nimic pe cale. D'odată resună o lovitură de tun, una singură. E dată din fortul Guadalupeî. La semnalul acesta, care este póte pentru inamic acela al luptei, Generalul ia mesuri de atac,

Trei colóne s'aũ format.

Cea d'ântéiũ coprinde duoă batalióne din al 2-lea regiment de zuavi și țcece tunuri. Ea are ordinul de a păș preste rîpă, ²⁾ de a merge paralel cu fortul Guadalupeî în spre drépta; ³⁾ apoi, de cum va fi sosit la înălțimea fortului, ⁴⁾ să apuce la stînga și să se îndrepteze spre dînsul. A duoa, compusă din batalionul marinarilor și de o baterie de munte servită de

¹⁾ C. F. (A se vedea charta)

²⁾ Între C. F.

³⁾ Direcțiune G. } A se vedea charta

⁴⁾ În C.

marină, are misiunea de a urma pe cea d'ântêiū și de a se opune, pe timpul mersului ei, la orî-ce mișcare de încongiur s'ar face asupra flancului ei drept. Cea d'al treilea, tare dintr'un batalion de infanterie de marină, va trebui să se așeze la spatele liniei formate de către zuavî și să stea gata de a le da sprijin.— De partea sa, intendentul Raul, este însărcinat a'și așeza provisoriu ambulanta la spatele unei case ruinate și de a face să se transporte ambulanta sburătoare la cincî-spre-șepte sute de metri înainte, într'o mare *hacienda* (local de arendaș), la Rementeria, propriă a adăposti pe răniți. Mai rămân disponibili numai patru bataliōne, cărora li se încredințeză paza convoiului grămădit pe calea Pueblei, în dosul *garritei* (porței) din Amozoc, și supraveghierea acestui drum. Escadronului de cavalerie i se lasă pe sémă a lumina flancurile și dosurile brigadei Generalul dă ordinul a se începe mișcarea. Indată, cele trei colōne trec preste rîpă (C. F.) și merg preste câmpia (G) în direcțiunea care le este indicată.

În momentul acesta o linie de foc luminéză facia fortului care are vederea în partea de unde atacăm, și bombe bine îndreptate fac ricoșete în mijlocul liniilor noastre. Nu mai încapă înduoială, este lupta!

E la 'nămeđi. Iată colōna noastră din cap sosită la punctul unde se schimbă direcțiunea; ea apucă la stînga, și pe cînd artileria 'și ia pozițiune la două-mii două-sute metri de Guadalupa, zuavii se desfășură de amînduoă laturele bateriilor noastre, ascep-

tând, cu arma la picior, să se facă o spărtură în zid, prin care aū nerăbdarea de a trece.

Incepe focul artileriei nōstre, al inamicului se mai iușesce o toană. Dintr'un punct al țarinei, pe care și l'a ales spre a judeca mai bine lupta, Generalul a constatat îndată că tragerea nōstră, de și justă, e amenințată a rămâne fără efect. Trămite îndată ordin comandantului artileriei să se ducă mai 'nainte și să reîncépă focul. Dar acum e altă nevoiă : dispozițiunea terâmului este ast-fel, că, de cum s'apropie cineva de fort, îl și perde cu totul din vedere, și nici nu e cu puțință a se așeđa cele de ce tunuri mai aprópe de două-mii metri spre a 'l canona. Dincolo se presentă o altă barranca (rípă) ¹⁾ la capătul căreia încep povârnișurile cari conduc la Guadalupa. De aceea inamicul, ale cărui piese sunt perfect servite, are de la început avantagiul tragerii; iar noi ne vedem siliți, dupe o canonadă de cincī pătrare de oră, care ne a sleit jumătate munițiunile fără a face vre-o stricăciune apărărilor Guadalupei, să încredințăm sórtea țilei agerimii infanteriei nōstre singure.

Generalul alérgă în pripă; el a și format două colóne cu tóte trupele aflate de faciă pe locul luptei și le-a arătat fecele Guadalupei, asupra cărora ele primesc ordinul de a se asvîrli ²⁾. Iată că, d'o parte comandantul Cousin, în capul unui batalion

¹⁾ P. Veđi charta

²⁾ Colónele trec preste rípa B. (Vezi charta).

de zuavi, trece d'a stânga preste îngrozitórele coaste ale terâmului aflat înainte-î și a să dea de pólele grindului (glacis); de alta, comandantul Morand se dirige oblic spre drépta cu un alt batalion de zuavi, spre a cădea apoi peste Guadalupa, căutând a se feri de focurile de la Loretto. Dupe fie-care colónă urméză câte duoă despărțiri de săpători. Ele iea fie-care la sine câte o scândură, aricită de cuie drept trepte, mijloc de escaladare fórte neîndestulător, dar singurul ce pripa evenimentelor permite a li se procura. Afară de acésta despărțirea din stânga mai este prevéđută și de un sac de pulbere, destinată a face să saie în aer pórtă întăriri.

Simțind că victoria depêndă numai de un atac îndrăsneț cercat în momentul acesta, Generalul, fără a mai sta la chibzuieli, trâmite și dupe batalionul de vînători pedestri, remas spre apărarea convoiului, și ȃice locotenentului de stat-major, George Bibescu, să'l ducă la facia locului. El are să fie sprijin batalionului Cousin.

Generalul și stat-majorul seú urméză mișcarea trupelor, mergênd a se stabili într'un punct de unde să póttă vedea și dirige bine în tóte părțile. Recunoscut de către inamic dupe fanionul seú, Generalul, de când se afla pe câmp, a fost neconținut punctul de țintă al artilerilor mexicanî; dară pînă acum mórtea a amenințat numai, iată-o că și isbeșce de laturele sale. Cade o ghiulea, ricoșéză, iea de pe cal pe intendentul Raul și-l aruncă expirând în pulbere.

În momentul acesta trece abatele divisiunii, vede nenorocirea, alérgă, se dă jos de pe cal, și ținând pe murind cu o mână, îi dă bine-cuvântarea cu cea-l'altă.

Duiósă priveleşce aceea a bine-cuvântării calme și senine, ce o dă preotul în mijlocul morții care 'i stă împregiur.

Lupta cu tóte astea continue mai teribilă. Cu cât colónele nóstre se aproprie de fort, pe atât apăra-rea se îmbărbătéză, focul se înduoescce; curênd dupe aceea în aer nu se mai aude de cât șuerătura neintreruptă a ghiulelelor și glónțelor. La stânga s'aú ivit pe terâm ¹⁾ și vênătorii pedestri, și iată-î asvârlin-du-se de partea zuavilor.

Ce luptă eroică între acești ómenî ca să escala-deze formidabilile ziduri neatinse încă ale Guadalupei! Sunt electrisați la vederea stindardului lor, care s'a înfipt cu mândriă în marginea contrascarpei, la câți-va pași de gura tunurilor mexicane. Un glonț isbesce de mórte pe purtătorul stindardului; îl inlocuesce un sub-oficer, dar cade și acesta. Atunci un zuav bătrân, care, prin vechime și pentru reputațiunea bravurei sale, dobîndise ciudatul privilegiu d'a 'și numi pe oficerii săi: «Copiî mei,» apucă asemenea stindarul și fâlfâindu-l pe d'asupra capului seú, cu un gest de sfidare: «Venîți de 'l luați!» strigă el cu vocea tunătoare.

Dar îndată, printr'o mișcare convulsivă, strîngênd

¹⁾ Înaintea lui I. (Veđi charta).

la pept prețiosul seǔ tesaur, se lasă pe vine și se rostogolesce cu dînsul în fundul șanțului. În van trec soldații noștri preste șanț și se grămădesc pe partea cea de pămînt a parapetului; orî-ce sfortare se sfăramă de o întăritură neexpugnabilă, căreia biserica îi forméză centrul și în care sunt aședate trei rînduri de foc. În fine, ca cum ar fi fost un făcut, pentru ca sfortările nóstre să nu isbutescă. o furtună violentă însoțită de grindină și de plóie cade preste câmpie ; terâmul desfundat în câte-va minute, se aféneză sub picioarele ómenilor noștri, cari alunecă în fundul șanțului, de unde sunt aruncați iarăși pe grind (glacis).

Pe când la stînga se dá acest asalt prodigios, colóna Morand atacă drépta pozițiunii. Inșă, nici de partea acésta terâmul nu este mai pucin acoperit cu tot felul de apărări, apărări cari nu se pot trece de către trupele nóstre în condițiunile în cari se găsesc.

Duoă linii de infanterie mexicană, bine ascunse pe dupe tufșuri, sprijinite de o cavalerie numerosă, se desfășură pe culmea care împreună fortul Guadalupe cu cel din Sant Loretto. Mergem drept asupra inamicului; dar îndată suntem apucați pe la cóste de bateria de la Loretto, nevêdută pînă atunci, și care ne face pagube simțitóre. — Marinarii și bateria de munte, ținuti în rezervă, se trămit succesiv în ajutorul zuavilor, și lupta începe iarăși cu învierșunare. Un moment ne vine a crede într'un ajutor; nisce călăreți cu însemnele generalului Almonte se răped din fort spre

noi, cu strigătul de : «Almonte! Almonte!» Fără îndoială că sunt amici. Câtă bucurie de a'î priimi în rîndurile nóstre ! Ilusiunea este însă fórte scurtă. Călăreții dau năvală cu furie asupra-ne, și întorcându-se pe unde aũ venit spre a reintra în fort, sfârșesc fără milă pe răniții ce 'î află în trecerea lor. De altă parte trupele nóstre, apucate între focurile cruciate ale fortului și masele grămădite pe înălțime, se încovóie sub mitralie, și sfîrșesc prin a se da înapoi pe dupe primele suișuri de tărâm. Lipsesce dar concursul lor la atacul din stânga.

În același moment se dă o bătălie eroică în câmpia ¹⁾ între două companii de vênători pedestri cu o parte din cavaleria mexicană. Rămase înapoi de batalionul lor, care se urcă la asalt, desfășurate fiind ca trăgători, faciă cu grădinele Peublei, în scopul de a protege pe vênători în coste, aceste două companii se văduseră, fără veste, luate în respër de un nuor de călăreți : a se strînge în giurul șefului lor, a se pune faciă cu inamicul și a'î priimi în vêrful baionetei, fu afacerea unui minut.

Escadrónele mexicane răpeđite cu tótă iuțeala se ciocniră de baionetele vênătorilor, fără să le pótă sfărâma mánuchiul. O aduoă năvală are soarta celei d'ântêiũ ; iar dupe câte-va minute de spaimă, se putură vedea cele două companii franceze (ca la o sută trei-đeci ómeni) eșind victoriósc, și fără a 'și fi

¹⁾ Înapoi de I. (Veđi charta).

dat mijlocul, dintr'o luptă cu o-mie patru sute sau o-mie cincisute de călăreți.

Sunt patru ore. Ne aflăm în marș de la cincisute dimineața și de la amiaza ne batem. Generalul de Lorencez, martur la sforțările supraumane ale trupelor sale, în această luptă inegală, dă semnalul retragerii, recunoscând că era cu neputință a mai face vre-o încercare să ia Guadalupa.

Nu mai era cu puțință victoria; trebuia dar să suferim înfrângerea cugetând a o repara. Cu toate acestea departe de a fi fost o înfrângere, fuse o retragere în care nu numai că se salvă onórea,—gloria însăși fu salvată.

III.

Pînă la depărtarea în care ghiulelele mexicane putură atinge bataliónele noastre, le urmară ele în retragerea acestora. Chiar ambulanța, care în tot d'auna a fost un semn de respect pentru inamic, suferi focul tunurilor din Guadalupa cât timp fuse în bătaia lor. Triști și umiliți, dar nu și descuragiați, soldații noștri scoborâră, cu pasul linișcit și măsurat, aceleași înălțimi pe cari se suiseră atât de bucuroși dimineața. Mulți erau acum cu gândul la fratele, sau la camaradul ce fusese siliți a-l lăsa în urmă-le: din două-mii cincisute inși cari daseră asaltul, aproape cincisute fuseseră uciși, răniți sau prinși ! In fine nóptea lăsându-se pe câmpul de bătaia, ascunse

inamicului colónele franceze, și umbletul trăsurelor, scomotul resonător al bidónelor în ciocnirea lor prin întuneric, se perdu pucin câte pucin în spre rezervele și convoiul nostru.

La 6 de diminéță, sórele, ivindu-se pe câmpie, pare că 'și arunca lumina preste o línisce adâncă. Celui ce n'ar fi fost în bătaia din ajun, nimic nu 'i ar fi vorbit despre acéstă luptă sângerósă; însă, în ambulantele nóstre pline de răniți se vęd asemenea urme ale cruđimii; despre ómenii eari, sus colo, sub Guadalupa, sunt aplecați preste șanțuri cu sapa în mână, nu la șanțuri lucréză, ci fac glorioșilor noștri morți caritatea de a arunca preste dînșii câte-va lopeți de pământ.

De pe înălțimea aceluí fort, pe care 'l apërasede cu atâta împismare, generalul Sarragosa comandantul cap al trupelor mexicane, póte coprinde acum cu privirea pozițiunile franceze luate împreună; tabăra nóstră, călare pe drumul cel mare de la Amozoc la Puebla, se sprijine pe trei înălțimi din cari mareguarda nóstră supraveghiază câmpia.

Daca generalul mexican s'a fi nutrit de speranța, că rezultatul luptei de la 5 maiú va fi determinat brigada Lorencez la o retragere în pripă, a trebuit să simță decepțiune amestecată cu temere la vederea corturilor sale aședate în facia Pueblei.

Generalul de Lorencez nu părăsise înălțimile Guadalupei de cât cu scopul de a reîncepe lupta a doua ți, pe un alt punct. Asaltul din ajun întîmpi-

nase prea multe obstacule spre a se mai gândi un moment măcar a-l reîncepe. Așijderea nu se opri la ideea de a ataca d'a dreptul Puebla de pe șosea. A încerca o operațiune de felul acesta era a se expune, pe o lungime de aproape patru kilometri, la focurile directe ale apărărilor stabilite pe această șosea, chiar pînă a nu sosi înaintea orașului, cum și la focurile încrucișate ale forturilor Guadalupei și los Remedios; era a risca să sosim cu o colónă decimată la porțile unui oraș de șai-șeci și cinci mii de suflete, apărat de două-șeci mii ómenii de trupe regulate.

Nu remânea dar, în realitate, a se examina alt de cât ce sorți de succes ar fi avut o mișcare pe la stînga. Însă, dupe cum o observase colonelul Valazé din înălțimea Tepozuchilului, cu o vedere de tot limpede, orașul de partea acésta se presinta în lungul seú, și tărâmul oferea periculele și inconvenientele inverse ale drepteii: cu desăvêșire șeț și desgolit, el forma un fel de grind imens, pe care nu se găsea nici un obstacol, nici un punct în giurul căruia să fie cu putință a ne strînge în cas de retragere. Am fi fost dar nevoiți a străbate desco-periți un spaciú de două sau trei-mii metri pe sub focul apărărilor orașului, apărări ce consistă dintr'o linie lungă de case crenelate, avênd terațe pucin înalte, cari ar fi înlesnit focuri fórte eficace. Tóte stradele perpendiculare cu linia acésta de apărare erau curmate de baricade, precedate de șanțuri și

armate cu tunuri ; aceste baricade se află în fie care stradă din două în două-sute metri.

Osebit de acésta se mai descoperea înapoi o vastă întăritură formată de monastiri, ce sunt legate între ele și încongiură catedrala. În prezența unor informațiuni de acéstă valóre, toți bărbații competenți fuseră de părere a nu se încerca un atac care putea să nu reușescă, să useze munițiunile ce ne mai rămăsese, să sporéscă ambulanța cu mare număr de răniți și așa să ne expună la un desastru.

Ne mai rămânea cu tóte acestea o speranță : că a să ne atace inamicul. Inșă fără îndoială că Sarra-gosa, urmărit de suvenirea cum soldații noștri, împinși de cutedanță, au ajuns pînă sub parapetul Guadalupeii, se temu a lăsa armata să se lupte cu mai pucin de cincî-mii francesi.

Dupe așteptare de trei zile, petrecute în van dinaintea Puebleii, generalul de Lorencez dede ordi-nul a se rădica tabăra.

Francesiile părăsesc câmpia Puebleii la 8, la 3 ore dupe amiazi, și încep a se retrage. Compare-se întórcerea cu pornirea, aduoa și cu ajunul ! Neapărat că se va mira cineva, să întilnescă la soldații noștri calitați în raport cu nisce împregiurări de natură atât de opusă, și n'ar sci ce să admire mai mult de la acești ómenii, eroismul lor care se înfrânse de obstacole neînvincibile, sau pe chiar acești ómenii, grupați în giurul răniților și convoiului lor, operându-și

mișcarea lor retrogradă printre bataliónele inamice, pe cari le și intimidéază prin atitudinea lor.

În ziua de 8, séra, dupe un mers efectuat incetinel, în scopul de a nu se cauza răniților sguduituri dureróse, mica brigadă francesă se opresce în satul Amozoc și 'și așéază aci tabăra. Abia aũ trecut patru zile din momentul când, voiósă și plină de speranță, se avênta ea spre drumul Pueblei; cu tóte acestea cât ni se pare de departe nóptea acésta de acea pe care nisce visuri amăgítóre o însuflețise cu un senin atât de dulce! Visiunile riđátóre dorm în trecut; Amintiri próspete și pline de amărăciune le-aũ luat locul la căpătâiul nostru; și dacá ni se mai întórce încá spiritul spre Puebla și merge pînă a rătăci în giurul Guadalupei, de astă-dată nu ne mai călăuzesce gândul gloriei saũ al cuceririi; acolo se odihnesc camaradii ce aũ murit apěrând onórea drapelului.

Cum óre nu ne am gândi, într'un ast-fel de moment, cu tristețe, că bărbații însărcinați a lumina guvernul Impératului asupra situațiunii reale a Mexicului ar fi putut conserva Statului atâtși soldați voinici? Ar fi trebuit pentru acésta să spună numai adevéru, în loc de a se arăta că cred ceea ce nu puteaũ crede; ar fi trebuit să arate sinceritatea aceluí *mosso*¹⁾ din Vera-Cruz, care țise : «Credeți-mé, sunteți prea pucini la număr ca să mergeți asupra Mexicului; riscați de a

¹⁾ Limbagiul acesta ni se ținu câte-va zile dupe debarcarea nóstră la Vera-Cruz, de către baiatul de la Otelul Diligențelor însărcinat cu serviciul nostru.

nu isbuti!» Inșă lucrul fuse alt-fel și pređicerea se împlini.

Dupe două ڊile consacrate în Amozoc repausului bolnavilor și reorganizării mijlócelor nóstre de transport, retragerea continue. Neîncetat cu casmaua saũ cu lopata în mână, spre a umplea tăieturile adânci saũ a resturna obstaculele care le împedică mersul; neîncetat deșcepți, oprindu-se ici ca să supravegheze manoperele inamicului, pregătindu-se mai încolo de a'l respinge; Francesii, descînd încetinel aceiași Cumbri, de-ună-đi marturi ai suirii lor victorióse. și a căror tăcere majestuóasă nu o mai turbură astă-đi de cât sgomotul lucrărilor lor. Obiectivul lor este Orizaba. Acéstă regină a Țérelor-Temperate este la distanță egală de Vera-Cruz și de Puebla ¹⁾.

Prin înaltul lanț de munți ce-l înciuge din tóte părțile, prin împortanța pozițiunii sale, care, călare pe drumul Mexicului, curmă cu desevrșire valea Orizabeı, orașul acesta este chiar de la începutul campaniei, aduoă bază de operațiunii a nóstră ; acolo adică se află o garnisonă, un spital și magasiı. Acolo cată să se termine, spre gloria corpului lui Lorencez, acea luptă pe care o susține Francia cu patru regimente de infanterie, cu trei baterii de artilerie și un escadron de călăreți, contra unei țeri pe care o apără obstacolele naturale cele mai formidabile, bólele cele mai cumplite, ca la două-đeci și cincı-mii

¹⁾ Distanța acésta este de trei-đeci și două leghe.

de ómenî din trupe regulate, un nuor de guerilos deprinși a trăi, și a se bate în țerele calde ; în fine contra unei țeri, a căreia armă mai formidabilă și mai sigură este ura sa pentru intervențiune. Cu tóte acestea, în mijlocul întunericului ce ascunde viitorul, se zărește unele scânteî luminóse. Barranca-Seca nu resbună ea óre pe 5 maiū ? Sorrego care ilustréză pe căpitanul Dietri, și frumósa apărare din Orizaba, pe care generalul Douay, adjutat de agerimea inteligentă a căpitanului de stat-major Capitan, ¹⁾ nu conving ele óre pe inamic despre neputința sa ? Acésta nu este tot ; ci printr'o răbdare și îndrăsnélă minunată, slabul corp expediționar restabilesce și 'și mănține, cu tótă căldura locurilor, comunicațiile sale cu Vera-Cruz, adică cu Francia.

Poduri luate de ape, zăgazuri înecate și scufundate îndată dupe ce aū fost făcute orî reparate, drumuri de munte prefăcute în torente, Pământurile-Calde transformate în lacuri de nomol, cari amenințau să ne înghită catări și căruțe,²⁾ în fine frigurile galbene, nimic n'a putut abate pe marinarul și soldatul nostru, cari aū rămas ceea-ce s'aū vėđut în Africa,

¹⁾ Capitan a fost isbit de mórte în anul următor înaintea Pueblef. Dotat cu o inteligență și o instrucțiune preste mesură, atât dulce cât și energic, pruđent și ager, omul acesta privilegiat devenise idolul soldașilor și în că-tva oficierul indispensabil comenduirii.

Fără a se cruța vre-odată, tot-d'a-una ántéiul la muncă. Capitan a murit victimă a devotamentului seū fără margini. Fusese numit șef al escadronului de stat-major ca recompensă a servicielor eminente ce adusese.

²⁾ Convoiturile cele mai favorisate făceau trei-đeci de leghe în trei-đeci de zile.

în Crimeea, plinî de energie și de încredere, veselî ca în ajunul unei bătălii saũ aduoa đi dupe victorie.

Cu tóte acestea Francia se turburã de primejdiele în care se gãsesc, la duoã miĩ leghe de dînsa, a ceștî exilați ai datoriei. In luna octobree a aceluiașî an, ea desbarcã trei-đeci miĩ ómenî la Vera-Cruz. O nuoã expediție începe. Soldațiĩ de la 5 maiũ sunt tot aici și se vėd reapãrėnd ei cei d'ãntėiũ pe cãmpia Puebleĩ; și îi gãsım iarășî la Mexico, apoi în nord, la Zacatecas, apoi într'o đi, la o-mie duoã-sute kilometre mai departe, aprópe de Pacific, la Colima !

Nu vrem sã mai aprețiãm rezultatele acestei campanii; dar putem afirma de mai înainte cã expedițiunea acėsta va fi o paginã frumósã pentru istoria nóstrã militarã.

Scopul nostru, aducėnd lumina asupra tabloului unui trecut prea pucin cunoscut saũ prea iute uitat va fi atins de vom fi isbutit a face sã ni se împãrtășescã convicțiunea. Intrebãm acum și pe aceia carĩ pretind cã, dintre toți ómenii, francesului îi place mai pucin a se depãrta de țara sa, daca timpul de încercãri suferite la Mexico de cãtre brigada lui Lorencez, nu spune destul de tare cã, la dînsul, unde este drapelul, acolo este Francia !

BUCURESCI
TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, *PROPR.* F. GÖBL FII
12, PASSAGIUL ROMÂN 12.
1885

DE ACELAȘI AUTOR

Campania din 1870. — Belfort, Reims, Sedan. — al 7-lea corp al armatei Rhinului. — 1 volum în 8° cu charte.

Istoria unei fruntarii : România pe malul drept al Dunării. — 1 volum în 8° cu charte.

Opusculi politice : Reforma (24 Februarie 1884). — **Către cei cari mint și calomniază** (7 Martie 1884). — **Un ministru român în anul de grație 1884** (5 Maiu 1884). — **Iarăși Arab-Tabia** (4 Iuniu 1884).

Convențiunea comercială între Austro-Ungaria și România (4 Ianuarie 1885).

